Йосип Свинко

ВИХІДЦІ З ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО КРАЮ – ЧІЛЬНІ ПРОВІДНИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ ОУН-УПА НА ЗАХІДНИХ ОКРАЇННИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 40-Х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Початок німецько-радянської війни знаменував новий етап українсько-польських взаємин, бо фактично відбулося вирівнювання становища українців і поляків за умов нацистського і більшовицького панування, а відтак складалася умова для укладення польсько-українського альянсу у боротьбі проти Німеччини та СРСР.

В обох середовищах почалися гострі дискусії про можливі моделі співпраці. В українських політичних колах домінувала позиція ОУН – самостійників-державників, яка виступила за припинення українсько-польського протистояння та нормалізацію стосунків [1]. Еміграційний уряд Польщі у Лондоні, підпільні польські сили на окупованих українських землях поставили своєю основною метою відновлення польської влади на теренах, що входили до Другої Речі Посполитої (РП). Вони хотіли звільнення цих земель силами Армії Крайової (АК) і встановлення тут польської влади до приходу Червоної Армії [14].

Національні ідеї, які втілювали українське і польське підпілля, виявилися протилежними. Отже, ситуація, яка склалася на західноукраїнських землях у роки Другої світової війни, привела до зіткнення національних інтересів обох народів.

У центрі українсько-польських зіткнень опинилось прикордоння (межова земля), долю якого вирішив пакт Молотова-

Рібентропа. Під впливом геополітичних чинників українсько-польські стосунки перетворились в українсько-польсько-німецько-радянські. Наявність німецького та радянського факторів була вкрай негативною і часто підштовхувала місцеве населення до відкритого міжетнічного збройного протистояння.

Перед лицем нацистської і радянської загрози ОУН намагалася домовитись з польським рухом про спільні дії проти обох окупантів, але за умови, що вони відмовляються від зазіхання на українські землі. Поляки цю пропозицію рішуче відкинули.

Тож різновекторність підходів у виборі союзників спричинила у смузі польсько-українського сусідства тривалий збройний конфлікт, який на території Галичини розгорнувся у 40-х роках XX століття.

Еміграційний уряд Польщі в Лондоні і підпорядковані йому збройні формування у Західній Україні доклали максимум зусиль для того, щоб довести своє право на ці землі, щоб після закінчення війни вони ввійшли до складу польської держави. Почались етнічні чистки під гаслом «Українці за Збруч» та спільні акції проти українського населення з німцями і червоними партизанами. Українці поставили зустрічну вимогу: «Поляки за Сян і Буг». Отже, українцям не залишилось нічого іншого, як відкрити третій фронт проти польських військових формувань.

Та все ж переговори розпочались восени 1941 р. З української сторони їх проводив Б. Левицький (від ОУН), а з польської – С. Ровецький – «Грот» (від АК). Серед питань, винесених на розгляд, домінували проблеми майбутнього співжиття українців і поляків, припинення антиукраїнської функціональної та анти польської кампаній. Однак, сторони не знайшли спільної точки зору.

Подальші переговори були відновлені навесні 1942 р. у Львові. Крім того, періодично відбувалися зустрічі у Варшаві.

Їх ініціатором виступив митрополит А. Шептицький. Йому належала пропозиція створення польсько-української комісії для опрацювання правового статусу Галичини як прикордонної території.

Українську сторону на переговорах навесні-восени 1942 р. представляли Є. Врецьона, З. Матла, М. Степаняк, В. Охримович, вимагаючи як попередню гарантію співпраці від Лондонського еміграційного уряду та його західних союзників права українців на незалежну державу в межах своєї етнічної території. Крім бандерівців з польським підпіллям переговори здійснювали і певні кола Українського Центрального Комітету на чолі з В. Кубійовичем [1].

31 березня 1943 р. уряд Польщі у Лондоні схвалив перший офіційний документ, який регулював тогочасні українсько-польські взаємини «Тези у справі української політики». Цим документом передбачалось утворення спільного фронту проти німецької і радянської агресій, пропагування ідеї українсько-польської співпраці. Однак, незважаючи на «широкі» перспективи, передбачені в документі, його зміст не відповідав реаліям Другої світової війни. Наступні кроки примирення були ускладнені наростаючим протистоянням і відкритою боротьбою поляків та українців на західноукраїнських землях, перш за все на українсько-польському прикордонні. У цих умовах ОУН змушена була укріплювати свої позиції на цій території.

Навесні 1943 р. на посаду обласного провідника ОУН на Перемишлянщині Провід направляє Василя Галасу з Тернопільщини («Зенон», «Назар», «Орлан»). До цього, під час німецької окупації, він працював окружним провідником ОУН у Тернопільській, Чортківській та Бережанській округах. Незважаючи на молодий вік (йому тоді ще не виповнилось 23 роки), він уже набув значного досвіду підпільної роботи. З його приходом діяльність ОУН на Перемишлянщині суттєво

пожвавилася, вона перебрала на себе функції тилу армії, її матеріального та ідеологічного забезпечення [5, 10].

Восени 1943 р. у с. Мелна на Львівщині відбулася нарада обласних провідників ОУН та їхніх військових керівників [5]. Нараду проводили члени проводу ОУН і командування УПА: Роман Шухевич («Чупринка»), Дмитро Маївський («Тарас») і шеф Головного військового штабу УПА (ГВШ УПА) – Дмитро Грицай («Перебийніс»). Повернувшись з цієї наради, Василь Галаса приступив до укомплектування обласного проводу. Військовим референтом області він призначив Якова Чорнія («Ударник», «Мушка», «Куля»), членами військового штабу стали Володимир Павлик («Ірка») та («Павук»). Окружним провідником Перемишлянщині став Петро Кавула («Тарас»), окружну референтуру УЧХ (Українського Червоного Хреста) в Перемишлі очолила Наталка Козакевич («Сіра»).

З ініціативи «Орлана» було організовано т.зв. «технічне звено», в якому друкувалися листівки, брошури, звернення до польського населення, польського війська, до польського проти більшовицького підпілля (АК) і «Вольність та незалежність». Тут же передруковувались видання та офіційні документи УГВР, ОУН, УПА, видавалися літературно-виховний журнал «Перемога» та «Інформативні відомості». Підпільна робота активізувалась.

У липні 1944 р. за наказом Головного Командування УПА для зміцнення місцевих збройних сил на Перемишлянщину з Прикарпатського Чорного Лісу прибула сотня командира «Черника» та інші відділи. Вона зупинилася у великому лісовому масиві Турниці, щоби перебути в ньому під час переходу лінії фронту. Сюди ж прибуло чимало дівчат-підпільниць, які налагоджували зв'язки, проводили розвідку, вчилися володіти зброєю, допомагали кухарям [10].

Тоді ж, у липні 1944 р. сюди для допомоги у формуванні самооборонних кущових відділів (СКВ) прибула зі

Станіславщини група випускників підстаршинської школи «Олені», яка була на горі Магура.

Наближення лінії фронту влітку 1944 р. внесло значні корективи у діяльність українського підпілля. 27 липня 1944 р. передові частини більшовицьких військ зайняли Перемишль. Лінія фронту фактично розірвалась, німці хаотично відступали головними дорогами до Карпат. В останні дні липня і перші дні серпня до села Ямна Долішня, що в тридцяти кілометрах південніше Перемишля серед лісів, було терміново стягнуто військових інструкторів з навколишніх сіл. Сюди ж звідусіль сходилися члени українського підпілля, група українських поліціянтів, що не хотіли залишати рідну землю і йти з німцями. З них було сформовано окрему сотню чисельністю понад 200 осіб, яку 2 серпня відправлено в Карпати на вишкіл на горі Букове Бердо [11]. Між верхів'ями річок Сян і Волосата на висоті понад 1335 м над рівнем моря зібралося понад дві тисячі добровольців, охочих воювати в лавах УПА. Очолив вишкіл командир «Рен» (Мартин Мізерний – уродженець села Вербів Підгаєцького повіту на Тернопільщині). Після вишколу з добровольців сформовано три курені. В середині вересня курінь «Рена» взяв курс на Чорний Ліс на Станіславщині, курінь «Бойки» залишився на місці, щоб пізніше податися на Дрогобиччину, а курінь «Євгена», який складався з трьох сотень – «Громенка», «Крісового» та «Осипа» – отримав завдання йти в Перемишлянщину. З «Реном» подалися сотні «Веселого», «Бурлаки», «Байди» та «Нечая». Згодом вони повернулися на Західну Бойківщину і тривалий час, аж до 1947 р. вели там тяжкі бої з переважаючими силами ворога.

У зв'язку з необхідністю оборони українського населення від нападів польських бандформувань, що почастішали під час примусового переселення навесні 1945 р., провід ОУН і УПА створює нові сотні, укріпляє свої позиції. За короткий час кількість сотень збільшилась до кількадцяти. До початку

червня 1945 р. УПА опанувала практично всім тереном Перемишлянського Підгір'я. Тут виникла своєрідна партизанська республіка зі своїм управлінням [2, 3]. Енкаведистські та польські військові й міліційні сили збереглись тільки в містах Перемишлі та Бірчі, звідки в села час від часу навідувались їхні невеликі військові групи з розвідувальною метою, але робили вони це лише вдень і поводилися мирно й обережно.

Навесні 1945 р. відбулася зміна підпільного адміністративного поділу терену і його керівництва. Перемишльська область була розділена кордоном між УРСР і Польщею. Згідно з новим поділом, було ліквідовано Перемишльську область. Та її частина, що була на території УРСР, перейшла до Львівського краю, а із земель що залишились у ПНР, було створено окрему теренову одиницю – Закерзонський край. До нього ввійшли Лемківщина, Перемишлянщина, Ярославщина, Любачівщина, Холмщина і Підляшшя. На цих землях було створено окремий військовий округ (VI ВО) під назвою «Сян», що входив до з'єднання УПА-Захід. Командиром VI ВО призначили Мирослава Онишкевича («Ореста»). ВО «Сян» було поділено на три теренові відтинки (ТВ): «Лемко», який охопив Лемківщину і Надсяння; «Бастіон» – Ярославщину і північні райони Перемишлянщини; «Данилів» – Холмщину.

Командиром першого відтинку було призначено Мартина Мізерного («Рена»). До його складу входили два курені: «Рена», що базувався на Лемківщині, та Михайла Галя («Коника») – в Надсянні. У 1945-1947 рр. до куреня «Рена» входили сотні «Біра», «Бродича», «Мирона», «Стаха» та «Хріна»; у курінь «Коника» – сотні «Бурлаки», «Громенка», «Крилача» і «Ластівки» [5, 6].

В устрої ОУН, після переходу фронту на Захід та встановлення польсько-радянського кордону, Закерзонський

край було поділено на три округи – Перемиську, Любачівську і Холмську. Округи складалися з надрайонів, які поділялися на райони, далі – кущі та станиці, що становили найменшу одиницю.

Головою Проводу ОУН Закерзонського краю Провід призначив Ярослава Старуха («Стяга»), родом з Тернопільщини, який одночасно діяв від імені Української Головної Визвольної Ради (УГВР). Його заступником і референтом пропаганди призначено Василя Галасу («Орлана»). Керівником служби безпеки (СБ) – тернополянина Петра Федоріва («Дальнича»).

Перемишлянська округа поділялася на два надрайони: «Холодний Яр», до якого входила Перемишлянщина з Бірчанщиною, та «Бескид», до якого входила Лемківщина (повіт Лісько, Сянок). Надрайон «Холодний Яр» поділявся ще на 5 підпільних районів, що позначалися цифрами від I до V [4, 6].

Завдяки активній діяльності ОУН і УПА під керівництвом «Стяга», «Орлана», «Дальнича» і «Рена» та їх побратимів навесні та влітку 1945 р. на всьому просторі від Перемишля до Карпат на декілька місяців запанував мир. Місцевий підпільний провід на чолі з «Орланом» видав декілька пропагандистських брошур для польського населення, в яких вказувалось на шкідливість ведення боротьби з українцями для обох народів – польського й українського. «Орлан» закликав: «Ворожнечі треба покласти край. Хтось мусить поступитися. Почнемо ми» [4].

23 квітня 1945 р. провід УПА отримав листа від представників польського підпілля, в якому представникам сторін було запропоновано зустрітися для переговорів. Переговори відбулися в неділю 29 квітня. Було досягнуто певних домовленостей. Однак у серпні польська влада спільно з НКВС СРСР приймає рішення про введення 1 вересня 1945 р.

трьох дивізій Війська Польського на територію Перемишльського, Ліського і Любачівського повітів для прискорення виселення українців з Польщі згідно з договором від 9 вересня 1944 р. між Радянським Союзом і тимчасовим урядом Польщі. За цим договором кордон між Польщею і СРСР було проведено по т.зв. лінії Керзона, а отже, ним узаконено окупацію поляками значної частини споконвічних українських земель (Підляшшя, Холмщини, Надсяння з княжими містами Холм, Перемишль і Ярослав та Лемківщини). Таким чином, на польському боці залишилась територія загальною площею 19 500 км^2, на якій з прадавніх часів проживали українці. На той час, їхня кількість тут становила близько мільйона осіб.

Перед масовою переселенчою акцією дивізії генерала Раткевича провели великі облави в лісах і селах Надсяння. Їх метою було зліквідувати УПА й підпілля в терені. Після цього в селах почалось масове вигнання людей зі своїх домівок і відправлення їх до кордону. Частині людей вдалось уникнути виселення, втекти в ліси, заховатись, а потім повернутись до своїх пограбованих хат. Чергове масове вигнання відбулось у першій половині 1946 р., але й тоді не вдалось виселити усіх, хоч більшість людей змушена була покинути свої оселі.

Остаточне виселення відбулося у квітні-травні 1947 р. під час сумнозвісної акції «Вісла». Після цього села повністю спорожніли. У них настала тиша, яку місцями порушувало лише несамовите виття собак, що залишилися [9].

У зв'язку із ситуацією, що склалася в терені після виселення людності, відділи УПА опинилися в дуже тяжкому становищі. Масові облави великими силами Війська Польського утруднювали рух, маневрування між ворожими відділами, щоб не вступати в затяжні бої. Не вистачало харчів. Разом з населенням поляки забрали із сіл все, що могло

знадобитися воякам УПА, або просто знищували харчові продукти. Часто влаштовували засідки. Найгірше дошкуляв голод і безперервні атаки ВП. Було втрачено зв'язок між сотнями [8].

Останній великий бій перемишлянських сотень «Бурлаки», «Крилача» і «Ластівки» з поляками відбувся 4 червня 1947 р. у лісовому масиві Реберець поблизу містечка Бірча. В ньому загинула значна частина вояків УПА. Решта у тяжких умовах переслідування, з втратами вояків перейшла кордон зі Словаччиною і направилась на Захід в американську зону. «Рен» зі своїми вояками перетнув польсько-радянський кордон і перейшов на Дрогобиччину, де невдовзі загинув. Ярослав Старух («Стяг») протримався у криївці в лісовому масиві Розточчя до вересня 1947 р. і трагічно загинув під час однієї з облав [5].

Петро Федорів («Дальнич») був захоплений в криївці в непритомному стані 16 вересня 1947 р. і після жорстоких катувань під час допитів засуджений до смерті. Розстріляний 11 квітня 1950 р. у Варшаві [12]. Лише Василь Галаса («Орлан») уцілів, йому вдалося перейти кордон і продовжувати боротьбу до липня 1953 р.

Тяжкою і трагічною була доля й інших вихідців з Тернопільщини, що боролись в Закерзонні. Серед них Степан Голяш («Мар»), сотник Мар'ян Лукашевич («Ягода») з Тернополя, курінний лікар Євген Лужицький («Шувар») із села Вербів на Підгаєччині та десятки , а, може, й сотні рядових вояків УПА з Бережанщини, Підгаєччини та інших районів Тернопільського краю.

Нижче наводимо короткі відомості про життя, політичну діяльність і боротьбу чільних діячів ОУН і УПА, вихідців з Тернопільщини, що присвятили своє життя боротьбі за волю України на польсько-українському прикордонні у 40-х роках XX ст.

Старух Ярослав («Стяг») народився 17 листопада 1910 р. у селі Золота Слобода біля Козови Бережанського повіту. Влітку 1912 р. батько Тимотей Старух з родиною переїхав із Золотої Слободи до м. Бережан. Тут Ярослав вчився у народній школі, а у 1928 р. закінчив Бережанську гімназію. Під час навчання брав активну участь у громадському житті Бережанщини, разом з братом Богданом долучився до створення і діяльності «Пласту», пластової оркестри, «Просвіти».

З 1928 по 1933 рр. Ярослав студіює право у Львівському університеті. Паралельно зі студіями вливається у підпільне політичне життя, вступає в Українську Військову Організацію (УВО). Коли на Бережанщині УВО реорганізується в Організацію Українських Націоналістів (ОУН), Ярослав Старух стає референтом пропаганди Проводу. На цій підпільній посаді працює чотири роки. У кінці червня 1934 р. польська поліція арештовує і вивозить Ярослава до концентраційного табору у Березі Картузькій, а 21 грудня цього року перевозить його у в'язницю Бригідки у Львові, з якої виходить після амністії. З 1935 р. Ярослав Старух – заступник Крайового Провідника й політичний референт Крайової Екзекутиви ОУН Північно-Західних Українських Земель, редактор Львівського тижневика «Нове село».

9 жовтня 1937 р. польська поліція таємно викрадає Я. Старуха з містечка Моршин і завозить до в'язниці у м. Холмі. Тримає кілька місяців. Не підтвердивши складу злочину, відпускає його. Наприкінці 1938 – початку 1939 р. він знову опиняється у в'язниці, а 22-26 травня 1939 р. Рівненський суд засудив його на 13 років тюремного ув'язнення як одного з керівників ОУН Волині. Термін ув'язнення відбуває у Краківській тюрмі.

З падінням Польщі 1 вересня 1939 р. Ярослав Старух виходить на волю і залишається у м. Кракові. Стає секретарем щойно створеного Українського Допомогового Комітету. Восени цього ж року перебирає обов'язки референта пропаганди у Проводі ОУН, він – учасник II Великого збору ОУН у Кракові.

Після розв'язання нацистсько-більшовицької війни 22 червня 1941 р. Ярослав Старух, разом з іншими членами Проводу ОУН, спішно переїжджає до Львова. 30 червня бере участь у Національних Зборах, відповідає за радіостанцію «Імені Євгена Коновальця», яка проголошує на весь світ Акт Відновлення Української Державності, входить до Уряду Державного Правління, створеного Ярославом Стецьком, як Державний Секретар Міністерства інформації і пропаганди. Коли німці розпочали ліквідацію цього уряду, Я. Старух, щоб уникнути арешту, переїжджає на Житомирщину і Київщину. Однак нацистському гестапо вдається його арештувати, але не надовго. Врятувався втечею.

У 1942 р. Ярослав Старух – організаційний референт Проводу ОУН на окупованій німцями Україні. 4 грудня 1942 р. нацисти знову арештовують його у Львові. Під час допитів жорстоко катують. Від нестерпних катувань намагався покінчити з життям. Восени 1943 р. референтура СБ Крайового Проводу ОУН викрадає Я. Старуха з тюрми. Після підліковування він очолює радіостанцію «Вільна Україна» з кодовою назвою «Афродита» в Карпатах, а після припинення її передач (з жовтня 1944 р.) – працює в осередку інформації «Зелений гай» [12].

Ранньою весною 1945 р. бюро Проводу ОУН назначає Ярослава Старуха Головою Проводу ОУН Закерзонського краю, де працює до останніх днів свого життя. Трагічно загинув у своїй криївці в лісі біля села Монастир на Розточчі у вересні 1947 р. Прожив лише 37 років.

Я. Старух провів колосальну роботу як керівник національно-визвольної боротьби ОУН-УПА і всього українського населення на Закерзонні. Крім керівництва організаційною роботою, він написав десятки інструкцій щодо тактики в боротьбі проти насильного виселення українського населення, десятки листівок, звернених до польського проти більшовицького підпілля, до польського населення, війська, міліції із закликом припинити терористичні дії проти української нації, включитись до спільної боротьби проти спільного ворога російсько-більшовицького імперіалізму. На ці ж теми написав ряд публіцистичних праць, переклав написане іншими авторами на польську, словацьку, чеську та англійську мови, спрямовував видавничу роботу. Старух приділяв велику увагу пропагандистській роботі серед дипломатичних представників у Варшаві та інших містах Польщі. «Його висока освіченість, талант публіциста, кипуча енергія, неймовірна працездатність і священна віра в правоту наших державницьких ідеалів були запорукою усіх наших успіхів на цьому терені» – писав Василь Галаса [5].

Пам'ятник Я. Старуху в с. Золота Слобода

Галаса Василь («Орлан», «Зенон», «Назар») народився 12 листопада 1920 р. в селі Білокриниця Підгаєцького повіту Тернопільського воєводства у робітничо-селянській родині

Михайла і Розарії Галасів. Батько був муляр у сільській будівельній бригаді й помер 1922 р., коли Василькові було два роки.

Мати працювала служницею в адвоката у Підгайцях. У 1926 р. вона продала хату й переїхала з дітьми в село Олесин Бережанського повіту. Тут шестирічний Василько почав заробляти на хліб пастушком у місцевих господарів і навчатися у сільській початковій школі. З шістнадцяти років він стає будівельником, скрипалем, організатором сільського оркестру, а в жнива працює разом із сестрою Поліною та її чоловіком у господарів за десятий сніп. Водночас наполегливо займається самоосвітою. Багато читає. У систематизації знань йому допомагає його ровесник, гімназист Осип Дяків – у майбутньому визначний політичний діяч, член Проводу ОУН.

На початку 1937 р. Василь Галаса стає членом Юнацтва ОУН, а через кілька місяців – його провідником у районі. У своєму селі він розгорнув широку культурно-просвітницьку діяльність. Організував самоосвітні гуртки при товариствах «Просвіта» та «Сільський господар». Виховував молодь у національно-патріотичному дусі.

У травні 1939 р. польська поліція арештувала Василя Галасу, запідозривши його в належності до підпільної ОУН. У вересні, коли почалася війна, він вийшов на волю. Однак уже 11 листопада того ж року його арештувало НКВД. Перебував у Бережанській тюрмі до червня 1940 р. Після звільнення, щоби знову не потрапити до тюрми й там загинути, переходить у підпілля і стає професійним революціонером.

Під час німецької окупації працював у пропагандистській референтурі Тернопільського обласного проводу ОУН, був учасником вищих ідеологічно-політичних курсів. На початку

1942 р. призначений провідником ОУН Тернопільської, у липні того ж року – Чортківської, а на початку 1943 р. – Бережанської округи.

Улітку 1943 р. Провід ОУН на Західних Українських Землях (ЗУЗ) призначив Василя Галасу провідником Перемишльської області. Увесь той час він постійно підвищує свій рівень знань й одночасно вишколює націоналістичні кадри революційних провідників.

У першій половині 1944 р. Василь Галаса разом із військовим референтом Яковом Чорнієм організував перші відділи УПА на Перемишлянщині.

З лютого 1945 р. Василь Галаса («Орлин») став членом Проводу ОУН на Західних окраїнних землях (Закерзоння) й очолив пропагандистську референтуру, працював заступником Провідника проводу ОУН на цих землях Ярослава Старуха – »Стяга». Вони організували боротьбу відділів УПА, посилали їх у рейди в Словаччину й Польщу та відправляли на Захід.

Після насильного виселення українців із цих земель Василь Галаса за наказом Провідника ОУН Романа Шухевича у вересні 1947 р. перейшов в Україну і в липні 1948 р. призначений Провідником ОУН на північно-західних українських землях. У 1950 р. призначений членом Проводу ОУН і кооптований у члени Української Головної Визвольної Ради (УГВР).

11 липня 1953 р. Василь Галаса підступно захоплений провокаторами МГБ у Кременецьких лісах і арештований. З 1953 по1960 рр. – в'язень тюрми МГБ у Києві. У 1960 р. під час т.зв. хрущовської відлиги був, як багато інших політв'язнів, звільнений, але постійно перебував під наглядом совєтських органів безпеки. У 1963 р. він вступив на підготовчі курси, а після їх закінчення – на студії до Київського інституту народного господарства на факультет планування промисловості з вечірньою формою навчання. Після закінчен-

ня інституту з 1967 р. працював плановиком на Київському заводі напівпровідникових приладів аж до виходу на пенсію у 1993 р.

Після розпаду СРСР і проголошення державної незалежності України Василь Галаса знову розгорнув широку національно-виховну діяльність серед молоді. Був активним членом Київського Крайового Братства ОУН-УПА й брав участь у всіх його заходах. Був почесним членом Всеукраїнського Братства ОУН-УПА, членом наукового відділу Всеукраїнського і Київського Братства ОУН-УПА[7, 12]. Помер 5 жовтня 2002 р.

Мізерний Мартин – славний командир УПА, народився 26 лютого 1910 р. в селі Вербів Підгаєцького повіту у хліборобській селянській родині. Навчався у Вербівській початковій школі. Повну середню освіту здобув у Рогатинський гімназії. Ще в юності активно співпрацював з членами УВО, а відтак вступив до ОУН. Восени 1930 р. під час кривавої пацифікації польська поліція його арештувала і жорстоко побила, а у травні 1931 р. його засуджено на три роки позбавлення волі.

Вийшовши з в'язниці у 1934 р., М. Мізерний ще наполегливіше веде громадсько-культурну й політичну працю в рідному селі. Згодом, рятуючись від нового арешту, змушений емігрувати до Чехословаччини. Продовжує організаційну діяльність, відбуває вишкіл. Коли утворилася Карпато-Українська держава, вступає добровольцем у її Збройні Сили. Його призначають чотовим Карпатської Січі і бере участь у боях за незалежність Карпатської України. Під час німецької окупації за дорученням ОУН вступив до української допомо-

гової поліції, пройшов старшинський вишкіл і був повітовим комендантом поліції в Сяноці. Німцям, однак, удалося натрапити на сліди його активної співпраці з бандерівцями і арештувати. 27 липня 1944 р. за допомогою друзів йому вдається втекти з гестапівської тюрми у Кракові і практично відразу він вступає до повстанських Збройних Сил. У складі сотні УПА під командуванням Михайла Гуштака «Євгена» М. Мізерний переходить до села Жерлиці. Там бере участь у формуванні куреня і на вимогу повстанських старшин стає його командиром. Від 18 серпня до 24 вересня 1944 р. очолює вишкіл вояків УПА на горі Букове Бердо в кількості понад 2000 старшин і стрільців. Після вишколу цей відділ вирушив у рейд по Карпатах. 30 вересня 1944 р. курінь перейшов лінію фронту й опинився в запіллі основних більшовицьких військ біля сіл Верхня і Нижня Рожанки. Там тоді зосередилися понад три тисячі повстанців. 1 жовтня 1944 р. їх було поділено на три курені. Курінь «Бойки» залишився на місці, курінь »Євгена» мав завдання повертати на Перемишлянщину, а курінь на чолі з М. Мізерним – »Реном» – іти далі на Схід у Станіславщину (тепер Івано-Франківщина). У листопаді того ж року і цей відділ повернувся на Лемківщину. Сотні куреня »Рена» тривалий час вели там особливо активну і вмілу партизанську війну проти польських і московсько-більшовицьких окупантів. У 1945 р. М. Мізерного Провід ОУН та Головне Командування УПА призначають командиром 26 Тактичного Відтинку »Лемко», що складався з двох куренів – перемишлянського і лемківського, водночас його залишають керівником лемківського куреня.

Восени 1947 р., після акції «Вісла» й остаточного вигнання українського населення з рідних прадідівських земель, М. Мізерний переходить кордон і діє на українських теренах, окупованих московськими військами, працює в штабі «УПА-Захід».

24 серпня 1949 р. в лісі над селом Либохора Тур-ківського району на його невеличку групу (усього чотири повстанці) напало шістдесят емгебістів. Зав'я-зався тяжкий бій. Поранений у ногу «Рен», відстрілюючись, відповз полями до краю села, а коли його наздогнали більшовики з собакою, гранатою знищив двох нападників, чергою з автомата поранив третього й собаку, після чого обірвав своє життя пострілом з пістолета. Йому тоді було лише 39 років. У 1992 р. перепохований у братській могилі на цвинтарі в селі Яблунів Турківського району [6].

Могила М. Мізерного в с. Яблунів Турківського району

Федорів Петро («Дальнич») народився 20 листопада 1910 р. у патріотичній робітничо-селянській родині в с. Криве Бережанського повіту (нині Козівського району). Закінчив гімназію в Бережанах. У 1929 р. вступив на юридичний факультет Львівського університету. Член ОУН з 1929 р. брав активну участь у студентському житті Львова. Політв'язень польських тюрем (1931, 1934, 1938-39). З осені 1939 р. до червня 1941 р. перебував у Кракові в референтурі СБ на Українських Окраїнних Землях у Генеральному Губернаторстві. У 1941 р. у складі Північної похідної групи ОУН перебував на Київщині. У вересні 1941 р. арештований німецькою поліцією,

утік з-під варти. У підпіллі у 1942 р. одружився з підпільницею Іриною Бзовою з Носова Підгаєцького повіту.

Навесні 1945 р., за наказом Провідника ОУН Романа Шухевича, разом із дружиною відійшов до праці в Проводі ОУН Закерзонського краю. Крім звичних завдань зі службою безпеки, Петро Федорів розгорнув широку дипломатичну діяльність: вів переговори з представниками польської АК про спільну боротьбу проти російсько-більшовицьких окупантів, нав'язував контакти з посольством США у Варшаві та рядом інших посольств; через них інформував закордон про визвольну боротьбу українського народу; передавав підпільні видання у перекладах на відповідні мови.

Головною базою підпільного перебування »Дальнича» були терени колишнього Белзького повіту. Його підпільна криївка була в с. Річиця. Користувався він також криївкою місцевого провідника »Кармелюка», що на полях між селами Річиця і Терники.

16 вересня 1947 р. оперативна група 3-ї дивізії

Пам'ятник П. Федоріву в с. Криве Козівського району

піхоти Війська Польського і служби безпеки за допомогою своїх сексотів відшукали криївку «Кармелюка», в якій перебував »Дальнич» з групою побратимів. Бій повстанців з поляками тривав кілька годин. У загазованій спеціальними гранатами криївці вони знепритомніли. Їх схопили, оживили й вивезли до тюрми в м. Явожно. Судову справу Петра Федоріва розглядав окремий військовий трибунал у Варшаві 20 січня 1950 р., який засудив його до страти. 11 квітня 1950 р. його розстріляли [12]. Тоді йому ще не виповнилось й 40 років.

Дружина Ірина Бзова арештована польською поліцією восени 1947 р. в Ольштинському воєводстві. Була засуджена на 10 років тюрми. Після ув'язнення їй вдалося втекти до Канади.

Голяш Степан («Мар») народився 26 грудня 1919 р. в селі Бишки на Бережанщині. Його батьки – Іван та Тетяна були свідомими українцями й виховували дітей у національному дусі. Початкову освіту здобув у рідному селі. 1934 р. вступив до Бережанської гімназії. З приходом більшовиків закінчив

Бережанську середню школу і поступив до Кременецького учительського інституту. Там підтримував зв'язки з членами студентської ОУН. Восени 1940 р. пішов у повне підпілля і переховувався в рідних околицях, зокрема у селах Бишки, Ценів, Потік, Баранівка, Августівка. Згодом був призначений референтом військових справ Бережанщини, а також виконував обов'язки секретаря при Проводі ОУН, який розташовувався у Бережанах.

В 1941-1942 рр. С. Голяш був референтом Юнацтва ОУН Бережанської Округи. У 1943 р. поступив до Львівського пол-

ітехнічного інституту на агрономічний факультет. Одночасно виконував функцію провідника Юнацтва ОУН Львівської області.

У 1944 р. дістав доручення від командування УПА організувати з випускників гімназій Львівської області старшинську школу на Старосамбірщині. Було зібрано біля 70 добровольців – юнаків ОУН. Вони були відряджені організаційним зв'язком на призначене місце, де С. Голяш провадив вишкіл аж до приходу старшин і підстаршин зі школи УПА »Олені». В цій школі С. Голяш виконував функцію політвиховника.

Восени 1944 р. школа, поповнена новими добровольцями, вела довготривалий бій з кількатисячними німецькими військами. Після бою повстанці відступили в гори, а відтак із сотнею »Нечая» перейшли за Сян. Тут допомагав організувати молодь у Ліському повіті в ряди УПА. У травні 1945 р. його призначено референтом пропаганди при Проводі ОУН Лемківщини, а згодом – провідником ОУН Лемківщини. На цій посаді працював три роки.

Після тотального й насильного виселення автохтонного населення під час акції »Вісла», організував рейд вояків УПА в Західну Європу. З Лемківщини вийшла в рейд 21 група повстанців. Рідні землі залишив 19 серпня 1947 р. 30 вересня 1947 р. був поранений в бою з чеськими вояками у Словаччині. Через Словаччину й Австрію добирався сам один до Німеччини. В Німеччині С. Голяш включився до праці в ОУН. Один рік працював референтом Юнацтва ОУН при Проводі ЗЧ ОУН під керівництвом Степана Бандери. Звільнився для закінчення студії. Здобув фах дипломованого інженера у вищій технічній школі в місті Регенсбург.

У червні 1949 р. одружився з Надією Партикевич – »Марійкою» – учасницею боротьби ОУН-УПА на Лемківщині.

У 1951 р. родина переїхала до США. Тут важко працював і вчився. Студіював мікробіологію в університеті Лойова. Після

закінчення студій одержав працю в Службі здоров'я штату Іллінoй. В Чикаго включився до багатогранної праці з виховання української молоді. Організував юнацтво СУМ в Чикаго при осередку СУМ ім. М. Павлушкова, започаткував щорічне таборування молоді; 11 років учителював у школі українознавства. Від 1952 р. був членом Головної Управи Товариства Вояків УПА в Чикаго. Від 1977 до 1996 рр. був членом Видавничого Комітету »Літопису УПА» та головою Фінансової Комісії. Довголітній секретар осередку НТШ в Чикаго. 25 років виконував функцію члена Дирекції Українського Банку »Певність» в Чикаго та ряду громадських організацій. Помер в Чикаго [15, 16].

Лукасевич Мар'ян («Ягода», «Черник») народився 15 червня 1922 р. в Перемишлі. Син професора гімназії, талановитий спортсмен, закінчив гімназію в Тернополі. У 1942 р. мобілізований німцями, закінчив підстаршинську школу, виконував функції ройового командира. У листопаді 1943 р. покинув німецьку службу і пішов в підпільний загін самооборони в околиці Грубешева; стає ройовим, обороняв населення від нападів польської партизанки та німецьких поліційних частин, пізніше став командиром цього відділу. Згодом його відділ відходить на Волинь, поповнюється втікачами з Холмщини і за дорученням УПА-Північ перетворюється в 1-у Холмську сотню УПА »Вовки», яка під його командою проходить регулярний військовий вишкіл. У квітні 1944 р. він повертається зі своєю сотнею на Холмщину, входить у ВО «Буг», Бере участь у боях проти АК, німецьких поліційних і військових частин. У липні

в бою з німецькою танковою дивізією біля містечка Нароль сотня зазнає великих втрат. Від серпня вона майже в постійному рейді по Холмщині, часто веде сутички з військами НКВД, з польською комуністичною поліцією, з військом польського режиму.

У березні 1945 р. призначений командиром Холмського ТВ ВО «Буг» із дорученням організувати нові сотні, творить сотню «Вовки-2». У вересні 1945 р. захворів на малярію. Загинув 17 вересня 1945 р. під час облави у санітарній криївці в селі Жнятині Грубешівського повіту у віці 23 роки.

Похований у братській могилі в селі Гільче цього повіту. За хоробрість і мужність у боях відзначений Бронзовим хрестом [13].

Лужецький Євген («Шувар») – лікар при командуванні Перемишлянського куреня. Походив із села Вербів Підгаєцького повіту, абсольвент ветеринарії у Львові. У 1944 р. відійшов до УПА в Карпатах, де викладав на санітарних курсах і вишколював санітарів. Там читав багато літератури, щоб перекваліфікуватися з ветеринара на лікаря. У 1946 р. перейшов у Перемишлянщину, через нестачу лікарів перебрав функцію курінного лікаря. У червні 1947 р. вирушив із сотнею М. Дуди («Громенка») в рейд на Захід. Проте 11 червня він був тяжко поранений у бою з АК у лісах с. Хрещатої на Лемківщині і дострелив себе власним пістолетом на очах у вояків сотні [8].

Таким чином, українські патріоти – вихідці з Тернопільщини – зробили надзвичайно багато для оборони окраїнних українських земель і їх автохтонної української людності на прикордонні з Польщею від трьох окупантів: німецько-фашистського, комуно-більшовицького та польського. Вони боролись самовіддано, незважаючи на постійну загрозу смертельної небезпеки. А боротьба була надзвичайно тяжкою, бо війну довелося вести на три фронти,

і це без власної держави, без власного виробництва зброї, без підтримки будь-якої держави світу. Більшість наших краян-героїв загинула у цій нерівній збройній боротьбі, не доживши й до 40 років. Але їх справа не пропала, не минула безслідно. Вона розбудила в українців власну гідність, зруйнувала в їх душах рабську покору, навчила не боятися тюрем і навіть смерті. Саме там на землях Закерзоння в 40-х роках XX століття творилася найсвітліша, найбойовитіша частина нашої боротьби, нашої історії, яка залишила глибокий слід у свідомості українського народу, і заклала міцний фундамент у відновленні через півстоліття незалежної Соборної Української держави, що успішно розбудовується. За це їм велика вдячність і всенародна шана.

Література

1. Антонюк Н. До проблеми українсько-польських взаємин у дистрикті Галичини (1941-1944) // Матеріали круглого столу »Геополітичний вимір волинської трагедії в контексті українсько-польського міжнаціонального конфлікту 1939-1947 років» (Львів, 23 травня 2003 р.). – Львів: Видавничий центр Галицького інституту, 2003. – С. 38-42.
2. Борець Юрій. У вирі боротьби. Спогади учасника повстанської боротьби (1941-1948). – Київ: Наукова думка, 1993. – 302 с.
3. Борець Ю. Шляхами лицарів ідеї і чину. – Київ, 1995. – 294 с.
4. Галаса В. Так воював Закерзонський край // Вісник Закерзоння. – Перемишль, 2002. – С.4-8.
5. Галаса В. Наше життя і боротьба. Спогади. – Львів: Видавництво «МС», 2005. – 272 с.
6. Дем'ян Т. Мартин Мізерний – «Рен» // Шлях перемоги. - № 41(2113), 8 жовтня 1994 р.

7. Кук В. – Коваль. Василь Галаса – борець за незалежність України // Шлях перемоги. – № 43, 17-23 жовтня 2002 р.
8. Літопис УПА. – Т. 14. – Торонто, 1987. – 262 с.
9. Пельо І. Холодноярські спогади. Закерзоння. Спомин вояків УПА. – Т. 2. – Варшава, 1996. – С. 127-198.
10. Савчин М. Тисяча доріг (Спогади). – Літопис УПА. – Т. 28. – 598 с.
11. Свинко Й. Ямна: знищене село Перемишльського краю. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 192 с.
12. Содоль П. Українська повстанча армія, 1943-49. Довідник. – Нью-Йорк: Пролог, 1994. – 295 с.
13. Содоль П. Українська повстанча армія, 1943-49. Довідник II. – Нью-Йорк: Пролог, 1995. – 295 с.
14. Трохимчук С. Волинська трагедія як апогей українсько-польського конфлікту за державність на українських землях // Матеріали круглого столу «Геополітичний вимір волинської трагедії в контексті українсько-польського міжнаціонального конфлікту 1939-1947 років» (Львів, 23 травня 2003 р.). – Львів: Видавничий центр Галицького інституту, 2003. – С. 9-27.
15. Філь Я. Оглянувшись у минуле. – Варшава: Вид-во Український Архів, 2003. – 288 с.
16. Шагай І. Село Бишки. Історія і боротьба за волю. – Лондон-Бишки-Чикаго, 2000. – 392 с.